

Lezing m.b.t. november leesmaand
titel: Goed en Kwaad m.b.t. WOII

Deze lezing heb ik gegeven op persoonlijke titel en niet namens Herkenning.
We waren met 15 mensen, waaronder een jongeman die er de middag voor had vrij genomen.

Beste mensen,
goede middag,
U bent vanmiddag hier gekomen op uitnodiging van uw bibliotheek om een lezing bij te wonen met het thema Goed en Kwaad.

Als u verder leest op uw uitnodiging dan ziet u dat deze lezing gegeven wordt door iemand wiens vader in WOII lid is geweest van de Nationaal Socialistische Beweging, de NSB.

Dus hebben we het over goed en kwaad m.b.t. WOII.

Maar eerst goed en kwaad algemeen. Goed en kwaad, 2 kleine woordjes. Goed en kwaad bestaat, dat weten we allemaal. We kunnen en willen dat niet verdoezelen. Maar als we even verder kijken en ons beseffen dat goed en kwaad gedaan wordt door mensen, mensen die daarvoor kunnen kiezen, dan wordt het al iets moeilijker. En als we ons afvragen hoe en waarom mensen hun keuzes maken, wordt het wellicht wel erg ingewikkeld. Daar hebben we het vanmiddag verder ook **niet** over. Maar als u het boek de donkere kamer heeft gelezen, weet u ook hoe onduidelijk, zelfs schimmig, grenzen kunnen zijn tussen goed en fout. En wie is waar verantwoordelijk voor. De opdrachtgever of degene die het uitvoert. We willen, denk ik, zoals we hier vanmiddag zitten, allemaal graag goede keuzes maken. Vaak is het gelukkig ook wel duidelijk wat het goede is. Soms, en u herkent dat vast ook wel, denken we goed te hebben gekozen, maar zeggen we later: deze keus heeft me meer kwaad gedaan dan goed. Die keus had ik nooit moeten maken. Soms kiezen we niet zo bewust, maar worden we door omstandigheden, situaties of anderen, betrokken bij iets wat we helemaal niet wilden, niet van plan waren. Zie er dan maar weer van af te komen. En soms worden we automatisch bij iets betrokken vanuit geboorte. We hebben dan niet eens zelf gekozen, oftewel, we konden niet kiezen.

Over dit laatste wil ik het vanmiddag hebben m.b.t. WOII.

Het kwaad in een oorlog staat, zo zouden we kunnen zeggen voor het ultieme Kwaad, kwaad waarin mensen elkaar het ergste aandoen. We zien dan ook, dat wanneer we het hebben over goed en kwaad in WOII, het ineens niet meer schijnt te gaan over keuzes maken, dan kiezen we niet, maar dan **zijn** we. Dan zijn er goeden en kwaden, goede en foute mensen en in oorlogstermen, helden en schurken, die volgens Jolanda Withuis van het NIOD, weer teruggehaald moeten worden. Goed en kwaad, als

zwart-wit. We worden dan collectief ingedeeld bij één van deze groepen. Je bent of goed of fout en hoort dan bij de andere kant, bij het ultieme kwaad. Ook vanuit geboorte, als kind automatisch betrokken.

Ook dit vindt u op uw uitnodiging. De voorkant van het boek 'de andere kant' dat in juni is uitgekomen, geschreven door Pim Molemaker, die hier vanmiddag ook aanwezig is en dat uitgeleend wordt door deze bibliotheek, maar ook gekocht kan worden, vast wel met een handtekening van de auteur.

Het beschrijft het leven van een kind dat opgroeit in een NSB gezin. Vanuit geboorte behoort zij tot de andere kant, het ultieme kwaad. Het is geschreven vanuit haar kindperspectief. Ze merkt dat ze anders is, fout is, maar begrijpt niet waarom. Waarom wil niemand met haar spelen, waarom mag ze er niet bijhoren? Op haar vragen hierover aan haar moeder krijgt ze geen antwoord. Er wordt nergens over gepraat. Ze begrijpt het niet. O ja, als ze later iets meer weet, waarom de mensen zo'n hekel aan hun hebben, dan begrijpt ze dat ze beter niet over haar afkomst kan praten. Wanneer moet ze het wel vertellen, bv. in een relatie, wanneer en hoe? Ook dan merkt ze, dat wanneer ze het vertelt, er anders tegen haar wordt aangekeken. Ze hoort weer bij die andere kant, iets wat ze eigenlijk het liefst wil vergeten, maar het blijft haar achtervolgen, ook ver na de oorlog. Ze moet steeds knokken om haar leven in balans te krijgen en wanneer ze uiteindelijk daarvoor zelf bepaalde keuzes maakt en haar leven wat op de rails denkt te hebben, beseft ze, dat bepaalde vragen nooit beantwoord zullen en kunnen worden. Degenen die ze ernaar zou kunnen vragen, haar ouders, zijn er niet meer, als ze al antwoorden hadden willen geven. Hier zal ze verder mee moeten leven.

Het is een heftig boek, maar zeker de moeite waard om te lezen.

U wordt meegenomen in een leven, waar zo weinig van bekend is. Zo zijn er nog duizenden kinderen van en onderhand ook kleinkinderen. Toen ik een paar jaar geleden het eerste script las (ik ben nl. vanaf het begin van het schrijven van het boek erbij betrokken geweest), heb ik het in 1 keer uitgelezen. Ik kon niet stoppen. Ik herkende alle gevoelens van de hoofdpersoon, werd er door geraakt, toen ik het zó op papier zag staan. Ik ging mezelf erdoor beter begrijpen. Toen ik een poosje geleden het boek samen met mijn man las, ik las het voor, moest ik soms stoppen met lezen. Het was nog heftiger voor me dan het eerste script. Ik beleefde opnieuw. Alles ging als een film aan me voorbij, maar toch vielen er ook weer stukjes op z'n plek. En nu, in 2012, hoe wordt er nu collectief tegen ons aangekeken. O, ik begrijp dat u zult zeggen, maar jij kan er toch niets aan doen? Toch zijn er bepaalde momenten, denk aan de dodenherdenking op 4 mei, dat wij er nog steeds niet bij mogen horen. We zouden het gedane kwaad eens goed keuren, of nu ja, ze wisten niet beter, ze konden er ook niets aan doen dat ze dat kozen. Wij kunnen vaak niet eens weten waarom onze ouders die keuzes maakten. Straks wil ik het nog graag even over dodenherdenking op 4 mei hebben.

Nu wil ik u graag eerst meenemen in mijn geschiedenis die begon, toen ik in 1938 in Almelo geboren werd als Sjaantje Staal. Ik zal proberen het te houden bij de gebeurtenissen die zo bepalend zijn geweest voor de vorming van mijn karakter, mijn identiteit, mijn gevoel en mijn denken, zeker m.b.t. goed en fout.

Mijn vader was drogist, mijn moeder kleuterjuf. Mijn oudste broer is geboren in 1935, mijn jongste broer in 1942. U begrijpt dat ik me van het uitbreken van WOII niets kan herinneren. Toen ik 4 jaar was, ging ik met de andere kinderen uit de straat gewoon naar de kleuterschool. We waren allemaal kinderen in de oorlog. We wisten niet eens dat er een leven zonder oorlog bestond. We wisten niet eens wat oorlog was. Alleen, **mijn** vader was lid van de NSB, maar dat wist ik niet en de andere kinderen ook niet. In 1943 verandert er iets. Mijn vader had in de crisistijd, dus voor de oorlog zijn drogisterij verkocht (blij, dat hij er nog vanaf kon), had een paar jaar een kantoorbaan, waar hij het niet zo naar z'n zin had en kwam op een dag thuis in een uniform. Hij was nu bij de politie om de orde op straat te handhaven. Dat dit vanuit de Landwacht was, wist ik niet. Daar werd nooit over gepraat. Z'n laarzen noemde ik altijd stampelaarzen en was er ook een beetje bang voor en was blij wanneer hij ze thuis uitdeed. Onze school werd in gebruik genomen door Duitse soldaten, zodat wij kleuters niet meer naar school gingen. De oudere kinderen kregen les in andere locaties. Toen ik, zoals altijd, op straat mee wilde spelen, mocht ik ineens niet meer meedoen. We willen niet meer met jou spelen en sommigen zeiden: we mogen niet meer met je spelen, maar ze zeiden niet waarom. Toen ik het aan mijn moeder vroeg zei ze: ach, dat doen kinderen wel vaker, dat komt wel weer goed. Maar het kwam niet goed en ik dacht: ze vinden mij geen leuk meisje meer. Ik **ben** dus geen leuk meisje.

September 1944. De dag die de geschiedenis zal ingaan als de Dolle Dinsdag, waarop meer dan 6000 moeders en hun kinderen zijn gevlucht naar Duitsland. Er werden zo'n 45 extra treinen ingezet. Het zuiden van het land was al bevrijd en er waren geruchten hoe het daar afliep met NSBers en hun gezinnen. Je kon maar beter maken dat je op tijd wegkwam. Maar daar wist ik allemaal niets van. Moeder zei op die ochtend: We gaan een poosje weg, we gaan met de trein naar Duitsland. O, maar dat was spannend. Ik had nog nooit in de trein gezeten. Ik snapte alleen niet waarom de mensen, toen wij naar het station liepen, naar ons keken en ons nawezen. Maar ach, lekker puh, ik ging lekker weg en zij niet. In Duitsland werden we eerst opgevangen in een school in Nienburg. Daar waren bedden waar we konden slapen en de moeders hadden de beschikking over de keuken en konden zo voor ons zorgen. Maar er was in Duitsland al net zo'n tekort aan levensmiddelen als in Nederland en de winkeliers gaven hun producten liever aan eigen mensen dan aan die vluchtelingen. Het was dus niet eens zo gemakkelijk om aan eten te komen. Elke dag gingen er weer een paar moeders weg met hun kinderen, wanneer ze naar een plek konden waar ze voor langere tijd konden blijven. Later heb ik begrepen dat velen naar opvangkampen zijn gegaan op de Lünenburgerheide. Sommigen vonden een huisje om te wonen. Na een paar dagen zei moeder: ik heb denk ik een leuke plek voor ons. Op een boerderij, daar mogen we een poosje komen wonen en daar is ook jongetje van 6 jaar. Leuk

voor mij om mee te spelen. Maar het eerste wat het jongetje tegen me zei was: **sie sind landverräter.**

Ik verstond geen woord Duits, maar ik begreep, door de manier waarop hij het zei, dat het wel iets heel ergs was. Dus ik was niet alleen een niet leuk meisje, ik kwam uit een niet leuk gezin. Er moest wel iets heel slechts met ons zijn. Mijn moeder zei alleen maar: och, ze vinden het gewoon niet leuk, dat wij hier zijn. Mijn broer en ik gingen eerst mee naar de Duitse school met de andere kinderen, maar ze waren geen van allen aardig tegen ons, pestten ons en noemden ons steeds landverräter.

Toen wij ook nog eens niet de Hitlergroet brachten op school, werd het alleen maar erger. Mijn broer zei: Sjaantje, dat moet je niet doen hoor, want dat is een groet aan die meneer die voor de oorlog heeft gezorgd. Onderhand kende ik het woord oorlog en wist dat dat niet fijn was, dus dat kon geen aardige meneer zijn. Mijn moeder hield ons toen maar thuis, maar in onze kamer hadden we geen kachel en zoals u weet, was het een koude winter. Vaak legde moeder me maar in bed, om wat warm te blijven. Veel eten was er ook niet. Af en toe kwam er een brief van mijn vader en moeder schreef terug. Kom me a.u.b. halen, want ik wil terug naar huis. Er wordt momenteel in Nederland toch niet gevochten. Hier hebben we het alleen maar akelig en hier is net zo min veel te eten. Zo gebeurde het dat wij in december, voor de Kerst weer terug gingen naar huis. Er reden nu nog maar weinig treinen. Maar het lukte om een trein te pakken die ook naar Almelo ging. Vlak bij Almelo was er luchtalarm, dat gevaar betekende. Dat wist ik onderhand wel. Maar hier was geen schuilkelder. De trein stopte gauw, zodat iedereen uit kon stappen en we trachtten te schuilen onder de trein. Mijn moeder ging boven op mij en mijn jongste broertje liggen. Voor ons mijn vader en mijn oudste broertje en een moeder met haar dochtertje, dat bij ons in de coupé zat. Het meisje was die dag 6 jaar geworden, had haar verjaardag gevierd bij haar oma die net over de grens in Duitsland woonde en nu ook weer terug ging naar huis. Toen het luchtalarm was opgehouden, kropen we allemaal weer onder de trein weg. Ik zal u details besparen wat ik toen allemaal zag. De trein was helemaal stuk geschoten en kon niet meer verder rijden. Er waren veel gewonden, waaronder ook mijn vader. Zij werden verbonden in een huis naast de spoorlijn. Wij waren meegelopen. In de woonkamer stond ook een divan en daar zag ik het meisje uit mijn coupé liggen. Ze slaapt, ze is zeker moe en wat heeft ze een mooi rood schortje voor. We zijn verder gereisd met paard en wagen. Achterin lag een plank en daar lag dat meisje op. Haar moeder zat ernaast en huilde. Ze moet wel erg moe zijn als ze nog steeds slaapt, of, ik durfde toen niet te vragen wat ik dacht. Zou ze misschien nooit meer wakker worden? Was je dan dood? In Almelo dacht ik naar ons huis te gaan. Dan kon ik gelukkig weer in mijn eigen bed slapen en met mijn eigen speelgoed spelen. Maar we gingen naar een groot gebouw. Hier woon en werk ik, zei mijn vader. Er wonen tijdelijk Duitse soldaten in ons huis. Mijn moeder vond dat helemaal niet leuk. Van die ruige soldaten in haar mooie spulletjes. In dat gebouw konden mensen blijven slapen die nog door moesten reizen, maar moesten wachten tot er weer eens een mogelijkheid was om verder te gaan. Ook mensen die naar het oosten van het land waren gekomen om nog wat eten te vinden. Dat het voornamelijk Duitsers of NSBers waren, wist ik niet, want het was de hulpverlening van de Winterhulp, een Duitse organisatie. Tegenover ons was een gebouw van het Rode

Kruis, die ook zo'n opvang hadden. Voor mij was dat hetzelfde. Eten haalden we bij de gaarkeuken.

Buiten was het erg koud, dus we speelden meestal in de grote keuken, bij de warme kachel. En aan speelgoed geen gebrek. Ik had het mooiste speelgoed, dat je je maar kon bedenken. Elke dag kwam er wel weer wat bij. Het leek wel een Speelgoedwinkel. Poppen, poppenkleertjes, poppenbedjes, poppenwagentjes, poppenhuisjes, winkeltjes etc. De jongens konden volop spelen met auto's, kraanwagens, treinen. Toen ik mijn moeder vroeg, waar dat speelgoed allemaal vandaan kwam, want het was niet uit ons huis gekomen, zei moeder: dat is van kinderen die verhuisd zijn en het niet mee konden nemen. Dat vond ik stom hoor. Dat je niet eens je mooie speelgoed mee kunt nemen, maar misschien gingen die kinderen ook wel een poosje weg naar een ander land. Ik had toen toch ook niet mijn speelgoed mee kunnen nemen. Zouden daar misschien nu ook andere kinderen mee spelen? Toen ik jaren later hoorde dat dat speelgoed afkomstig was van Joodse kinderen, heb ik me heel schuldig gevoeld dat ik daar mee had gespeeld. Waar waren mijn ouders bij betrokken geweest? Thuis werd ook na de oorlog nooit gepraat over die tijd.

April 1945. De winter was voorbij, het was weer lente en er werd weer gevochten. De bevrijdingslegers kwamen steeds dichterbij Almelo en het werd weer net zo gevaarlijk voor ons dan met Dolle Dinsdag. We moesten zo snel mogelijk vertrekken. Ik begreep toen wel dat het een vlucht was. Maar wat was er dan toch zo mis met ons dat we moesten vluchten? Ik hoorde de ouders zeggen dat we het beste naar het noorden van het land konden gaan, want daar waren zoveel NSBers en Duitsers. Dat zou wel nooit bevrijd worden, maar als provincie ingelijfd bij Duitsland. Ik begreep er niets van. Waarom wilden wij zo graag bij Duitsland horen en was het gevaarlijk voor ons om bij Nederland te horen? Duitsland was ook helemaal niet leuk. Daar hadden ze ons toch ook gepest en wilden de kinderen niet met me spelen? Wat was er dan toch zo mis met ons, vragen waar geen antwoord op werd gegeven. Dat was voor grote mensen, daar was ik nog veel te klein voor om dat te begrijpen. We gingen met een vrachtwagen. De eerste vrachtwagen met de moeders met kinderen en daarna zouden de vaders ons volgen. Het was een chaos op de wegen en de chauffeur zei: we moeten snel zijn, anders komen we er niet meer door. Uiteindelijk kwamen we in Nieuwe Pekela, na nog een beschieting te hebben meegemaakt, waarbij we al onze bagage kwijt raakten. We werden ondergebracht bij een NSB boer (ik wist onderhand wel, dat het iets was waar wij bij hoorden, maar niet wat het betekende). Ook zij zaten niet op ons te wachten. Ze hadden moeite genoeg om de boerderij te runnen.

Veel van hun knechten waren werkzaam in Duitsland of ondergedoken. Maar ja, de moeders konden ook wel wat helpen. Alleen mijn moeder niet. Mijn moeder was vaak erg benauwd. Ze had astma en kon al helemaal niet tegen het stro in de paardenstal, waar wij moesten slapen. Ze zat overdag meestal buiten, achter de stal, een beetje beschermt. Nog steeds waren de vaders er niet. Angst en zorg, waar de vaders waren en wat er wellicht met hen was gebeurd. Wij, kinderen, speelden op het erf.

Daar was van alles te beleven. We mochten niet op de weg komen. De boerderij lag vlak bij het dorp en er werd ook daar flink gevochten. Vaak luchtalarm. Sinds de treinbeschieting was ik daar erg bang voor en jarenlang wanneer later de maandelijkse oefening was met de sirene, dook ik in elkaar. Dit had ik niet eens door, tot mijn kinderen er mij op attent maakten. Toen kon ik dat gedrag, wat niet meer nodig was, afleren. Toch werd ook Nieuwe Pekela bevrijd. Mensen op de weg, die de bevrijders die op tanks kwamen aanrijden toejuichten. Ze zwaaiden met rood-wit-blauwe vlaggetjes. Ze zongen. Het was feest en wij kinderen, waren nieuwsgierig genoeg om nu toch naar de weg te gaan. Maar vanuit het dorp kwamen ook andere auto's, politiewagens. Ze stopten bij het erf en agenten gingen naar de boerderij en kwamen even later terug met de boer en de boerin, die mee moesten in een politiewagen. De mensen die eerst nog juichten, draaiden zich om en begonnen de boer en boerin uit te schelden. Lelijke, rot-NSBers. Lelijke verraders, nu krijgen jullie vast je verdiende loon. Ik werd bang, weer mensen die zo boos op ons waren en ons weer uitscholden, want vlak erna kwamen ook de moeders en ook zij moesten met hun kinderen in een politiewagen. Wat zouden ze met ons doen? Vast niet veel goeds. Zouden ze ons pijn doen? Mijn moeder was er niet bij, maar mijn broer en ik wisten wel waar moeder was met ons kleine broertje. Daar zat moeder, ze was erg benauwd en kon moeilijk praten, maar ik hoorde nog dat ze zei: je hoeft mij niet mee te nemen, want ik ben nooit lid geweest van de NSB, alleen mijn man.

Omdat ze moeder niet mee durfden nemen naar het al overvolle politiebureau, moest de burgemeester maar komen om te besluiten wat er moest gebeuren. Moeder gaf aan dat ze graag naar huis, naar Almelo wilde. Maar er was geen openbaar vervoer meer, dus kon ze alleen gaan lopen. Stel u voor, een moeder met 3 kinderen van 9, 6 en 3 jaar. De burgemeester gaf moeder een brief mee, die ze onderweg maar moest laten zien, wanneer ze toch werd aangehouden door militaire- en politieposten, maar ook met het verzoek om ons te helpen, wanneer we ergens moesten slapen en eten. Zo gingen we op weg. Af en toe konden we een eindje meerijden met een boer naar een volgend dorp, maar meestal liepen we. We hadden nog steeds dezelfde kleren aan, onze schoenen waren kapot, maar na 5 weken, op 21 mei, 2e pinksterdag, kwamen we aan in Almelo. Nu zouden we gauw thuis zijn, in ons eigen bed slapen, schone kleren aan en weer spelen met mijn eigen speelgoed. En misschien wachtte papa wel op ons. Maar hoe anders pakte het uit. Moeder werd herkend toen we in de buurt kwamen en direct uitgescholden: Lelijk NSB wijf met je vieze NSB kinderen. Wacht maar, ook jij zult je verdiende loon nog krijgen. En toen we in de straat waren, vlak bij ons huis, zag een buurvrouw ons aankomen. Wat doe jij hier in de straat, NSBer, verrader. Wij willen je hier nooit meer zien. Hebben ze je nog niet opgepakt, nu dat zal dan wel gauw gebeuren. Naar je huis hoef je niet te gaan, want dat is niet meer van jou, daar wonen nu andere mensen in. Toen hadden we niets meer.

Mijn opa, de vader van mijn moeder woonde ook in Almelo en daar hebben wij gewoond tot mijn vader eind 1948 thuiskwam uit het concentratiekamp en wij in de zomer 1949 verhuisden naar den Haag, waar mijn vader een baan kreeg als filiaalchef in een drogisterij. In die jaren had ik mijn vader 1 keer gezien, toen we mee mochten naar een bezoek, toen mijn ouders 12 en een half jaar getrouwd waren. Ik herkende hem niet eens meer. Was dat mijn vader? Mijn broer zei een paar jaar geleden: ik was

3 jaar toen vader wegging en 7 jaar, toen ik tegen een voor mij volkomen vreemde man ineens papa moest zeggen. Hij is het voor mijn gevoel nooit meer geworden. Toen wij in Almelo kwamen zaten we onder de luizen, vlooiën en schurft. We moesten eerst ontsmet worden, mijn haar werd helemaal afgeknipt, omdat de zweren op mijn hoofd behandeld moesten worden. Ik heb de hele zomer met een muts op gelopen. En toen naar school. Ga jij maar achteraan zitten, daar staat nog een lege bank en niemand wilde naast mij zitten. Niemand wilde met dat NSB kind spelen en ik wilde zo graag mee doen. Als ik nu eens heel aardig deed, en alles deed wat ze me vroegen, dan, ja dan mocht ik vast wel weer meedoen. Ze hadden het snel in de gaten en lieten me van alles doen, om me daarna nog meer te pesten en het resultaat was toch dat ik niet mee mocht doen. Mijn moeder zei alleen maar: ach ja, dat komt omdat vader zo nodig bij de NSB moest en nu zitten wij met de ellende.

In augustus was de eerste koninginnedag. Feest, want de koningin was weer terug. Er werden op school wagens versierd, waar de kinderen op die dag op mochten zitten en zo in optocht door Almelo. We verheugden ons erop. We zouden onze mooie kleren aandoen met een rood-wit-blauwe of oranje strik in het haar.

De dag ervoor zei de juf: Sjaantje, jij kan morgen niet op de wagen, jij hoort niet meer bij de koningin en bij Nederland. Ik begreep het niet. Ik woonde toch ook in Almelo en zat net als de andere kinderen op school? Weer kreeg ik te horen dat ik uit een NSB gezin kwam en er daarom niet meer bijhoorde. Ik heb het al die jaren op de lagere school heel naar gevonden. Ik voelde niets van de bevrijding. Het was voor mij nog steeds oorlog. In de buurt waar ik woonde, werden we op een gegeven moment wel geaccepteerd. De burens vonden het sneu, dat moeder en wij erop werden aangekeken dat vader die keus had gemaakt in de oorlog. Daar heb ik het al die jaren wel prettig gehad. In 1949 begon mijn leven in den Haag. Daar wist lekker niemand iets van mijn verleden en ik zou wel uitkijken dat te zeggen. Dat gezinsgeheim neem je mee. Daar wordt niet over gepraat, zelfs niet thuis. We begonnen als het ware een nieuw leven en het voorgaande moest maar zo snel mogelijk worden vergeten. Ik heb een leuke tienertijd gehad. Mijn schooldiploma gehaald, ik zat op verschillende clubs, speelde banjo in een muziekgroep, ging de verpleging in, raakte verloofd, getrouwd, kreeg 6 kinderen. Ik had mijn leven mooi op de rails. Wanneer er werd gesproken over NSBers, vond ik het niet fijn om te horen wat ze erover zeiden, maar dacht dat ze groot gelijk hadden dat ze ons, dus ook de kinderen slecht vonden.

Toen ik enkele jaren getrouwd was, zei een jongere schoonzus eens: zeg, had jij jaren geleden niet bijna verkering met mijn broer? Ja, dat klopt. Ik woonde in den Haag en jouw broer was bevriend met mijn broer. Ze gingen eens per jaar samen naar een jongenskamp van de kerk en logeerden in de grote vakantie bij elkaar.

Toen hij bij ons was, werden we verliefd op elkaar (17 en 18 jaar). Heel gewoon en hij zei: je hoort gauw van me (hij woonde in Arnhem). Maar ik hoorde nooit meer iets van hem en hij is ook nooit meer bij ons thuis geweest. Mijn vriendinnen zeiden: joh, zo doen jongens zo vaak, ze beloven je van alles, maar uit het oog, uit het hart. Nu dat zou dan wel zo zijn. Mijn schoonzus zei toen: het is heel anders. Mijn broer kwam thuis en zei dat hij graag verkering met jou wilde. Hij vertelde het ook aan jouw oom, die in Arnhem woont en naar dezelfde kerk gaat. Je oom heeft toen aan hem en aan mijn ouders gezegd, dat hij dat maar niet moest doen, omdat jij uit een

niet zo goed gezin kwam, een NSB gezin. Toen mocht hij niet meer bij jullie komen. Op dat moment werd ik niet eens kwaad, maar dacht, ja logisch als je weet uit welk soort gezin ik kom. Mijn huwelijk is gestrand nadat ik meer dan 25 jaar getrouwd was. Mijn man en schoonfamilie hebben het altijd geweten, omdat ik vond dat mijn verleden bekend moest zijn. Nee, ik kon er niets aan doen, het gaf niet. Toch heb ik later gemerkt dat ze anders tegen mij aankeken dan tegen de andere schoondochters. Ook mijn man had eens aan een dochter gezegd: Je moeder komt uit een niet zo goed gezin. Wellicht dachten ze er zelf helemaal niet bij na, wat ze eigenlijk deden. Ik was dus achter in de veertig toen ik weer moest proberen mijn leven in balans te krijgen. Ik ging weer werken in de zorg, studeerde 4 jaar voor psycho-sociaal therapeut en had daar 15 jaar een praktijk in. In die tijd ook nog eens 4 jaar theologie. Ik begon mezelf eindelijk een plek en recht van bestaan te geven. Ook ben ik al weer bijna 20 jaar getrouwd. Ook voor hem heb ik mijn verleden nooit geheim gehouden en ook niet voor mijn kinderen, maar veel werd er niet over gepraat. Het was al zo lang geleden. Toch had ik nog niet door dat mijn voelen, denken, gedrag, mijn gevormde identiteit ook veel in zich had van wat ik vroeger had meegemaakt. Mijn kinderen zagen in mijn leven, bepaald denken, voelen en gedrag, wat ze helemaal niet bij mij vonden passen, wat volgens hen ook niet nodig was en waarvan ze niet begrepen waarom ik zo was. En wanneer ze me er later, toen ze volwassen waren, naar vroegen, begreep ik niet wat ze bedoelden. Ze waren bij mij tegen meerdere van de volgende dingen aangelopen, waarvan ik nu weet dat het de gevolgen zijn voor vele kinderen van ouders die in de oorlog verkeerde keuzes maakten.

- angst om er niet bij te mogen horen/uitgesloten te worden
- gauw schamen en schuldig voelen
- alles zo goed willen/moeten doen, dat het niet mogelijk is, iets fouts te vinden
- het gevoel hebben altijd meer te moeten doen dan een ander om goed te zijn
- het gevoel iets goed te hebben maken, wat vader fout had gedaan.

Allemaal gevoelens en gedachten die niet nodig zijn, maar het gebeurt automatisch.

Het is binnengedrongen in je opgebouwde identiteit, karakter. 8.

De ander is altijd beter dan jezelf, maar omdat je dat niet wilt (niemand wil dat gevoel) ga je wel snel in het verweer. Direct in de verdediging, terwijl de ander er vaak niets mee bedoelt wat hij zegt.

Goed en kwaad, een leven lang vechten om het goede te doen. Er mag niets fout gaan. Trouwens, je leert ook wel iets positiefs: je hebt zelf niet zo snel kritiek op een ander. Je begrijpt een ander in problemen gauw en begrijpt ook gauw hoe en waarom iemand zo geworden is zoals hij is.

2001.

Mijn jongste broer is naar het Nationaal Archief geweest in Den Haag, waar kinderen de dossiers in kunnen zien, waarvoor hun ouders zijn veroordeeld m.b.t. hun activiteiten in WOII. Hij had zelf geen last van zijn kinderjaren. Hij was te klein om er veel van mee te krijgen, maar wilde wel weten wie zijn vader eigenlijk was en waar hij in de oorlog bij betrokken was geweest. Hij geloofde al lang niet dat vader

zo lang geïnterneerd was geweest, alleen vanwege lidmaatschap van de NSB zoals onze ouders ons altijd hadden voorgehouden. Vader was nergens bij betrokken geweest. Maar in het dossier las hij andere dingen en vroeg daarna aan mij of ik dat ook wilde weten of mij prettiger voelde bij niet meer weten. Ik had mijn leven aardig op de rails en wilde wellicht niet nog eens bezig zijn met mijn verleden en afkomst. Maar toen ik eraan dacht waartegen mijn kinderen bij mij waren aangelopen en ik daar nooit een antwoord op wist, waarom ik zo was, begon bij mij de gedachte op te komen, dat dat wel eens te maken kon hebben met mijn verleden en het van daaruit opgebouwde karakter. Ook ik las de dossiers, zo nu wist ik ook. Nu, daar moest ik het dan maar mee doen. Dat dacht ik, maar een paar dagen later, kwam er een boosheid in me over mijn vader, over iets wat ik gelezen had, waar hij als landwachter eens (misschien vaker?) bij betrokken was geweest: een Joods gezin wat bij een razzia opgepakt was en nooit meer teruggekomen. Moordenaar riep ik, ze hadden je levenslang moeten geven. Wat moet ik met zo'n vader. En moeder, die altijd had gezegd, dat zij nooit iets van doen had gehad met de NSB, was wel geen lid geweest, maar had toch aan meerdere dingen meegewerkt. Er was daarom ook van haar een, weliswaar klein, dossier, en ook zei was veroordeeld tot een half jaar voorwaardelijk. Mijn ouders leefden al lang niet meer, zijn vrij jong gestorven, maar je verlangt eigenlijk naar ouders, waar je over het algemeen niet slecht over hoeft te denken. Had mijn verleden wellicht toch te maken met mijn gevormde identiteit? In een lotgenotengroep van de werkgroep Herkenning herkende ik veel van mijn voelen, denken en gedrag bij de anderen. We hadden daar dus kennelijk allemaal iets /veel van meegekregen en begrepen dat we, nu we dat wisten, er wellicht anders mee om konden gaan. Weer ben ik bezig gegaan om mezelf op de rails te krijgen. Om mezelf beter te begrijpen. In de groep heb ik gezegd: nu ben ik pas echt bevrijd van de oorlog. Ik ben nu werkzaam in de hulpverlening van de werkgroep. En als u zich afvraagt of dit, zoveel jaren na de oorlog nog nodig is, kan ik alleen maar zeggen ja.

Kinderen van..... die nog steeds worstelen met hun verleden, hun afkomst, met hun gevoelens, denken en gedrag. Ik begeleid gespreks/lotgenotengroepen. Ik zit sinds enkele jaren ook in het landelijk bestuur. Daar kwam in 2008 het verzoek vanuit Westerbork, die gastsprekers hebben die op scholen m.b.t. de geschiedenislessen over WOII, hun oorlogservaringen als kind vertellen, en wat hier voor hen in hun leven de gevolgen van waren, om gastsprekers met onze achtergrond, en speciaal mensen die samen met een Joodse overlevende, gastlessen wilden verzorgen. Dit vraagt veel van een Joodse overlevende, maar ook van ons. Er zijn momenteel ook nog maar 4 van deze koppels. Ieder apart ons levensverhaal vertellen heeft veel meer gastsprekers.

Ook ik geef sinds die tijd regelmatig gastlessen op scholen, vanaf groep 7/8 tot vervolg- en beroepsonderwijs. Een enkele keer met een Joodse overlevende, waaraan ik gekoppeld ben. We vinden dat allebei heel bijzondere gastlessen, die ook veel impact hebben op de leerlingen, dat wij daar samen staan. En soms, zoals vandaag wordt mij gevraagd een lezing te geven over wat het voor mij betekent een kind van een politiek foute ouder te zijn, een kind van een NSBer.

Nu even terug, zoals ik in het begin zei: hoe staan we nu in 2012 collectief t.o.v. kinderen van politiek foute ouders. En dan speciaal m.b.t. de 4 mei Herdenkingen. We weten allemaal denk ik, dat het karakter van de 4 mei Herdenking aan het verschuiven is. Herdachten we eerst alle mensen die ons ontvallen waren m.b.t. de Holocaust, de Joden die massaal zijn vermoord, maar ook de mensen die in het verzet waren gesneuveld, wellicht nog de Roma's en Sinti's, hoewel daaraan collectief nooit zoveel aandacht is geschonken of de burgerslachtoffers, omgekomen bij bombardementen of beschietingen, we vragen ons nu af, of dit het enige is wat we willen herdenken. Op zich is er natuurlijk niets mis mee om te blijven herdenken zoals we gewend zijn, maar heeft onze generatie nog beelden, gezichten bij wat herdacht wordt, de volgende generatie heeft dat niet meer. Ze hebben alles uit de verhalen (soms ook eigen familieverhalen) over WOII. Zij hebben bredere gedachten en gevoelens, wanneer ze WOII herdenken. Er is toch veel meer gebeurd, waarvan we vinden dat nooit meer moet gebeuren. En klopt het wel dat we bij het Herdenken de mensen weer gaan indelen als de Goeden en de Kwaden, de Helden en de Schurken?

De vraag is nu veel meer: a. Moeten we blijven Herdenken op de oude manier, tot alle mensen die er nog beelden en gezichten bij hebben, niet meer leven en dan wellicht stoppen met Herdenken van WOII, want we herdenken toch ook niet de 80jarige oorlog of b. Wanneer we het toch belangrijk vinden en willen blijven Herdenken omdat we waakzaam moeten/willen blijven dat dit ultieme Kwaad nooit meer in Nederland en/of andere landen mag gebeuren, wanneer we zien dat nog steeds dit ultieme Kwaad in de wereld gebeurt, hoe willen we dat dan doen. In die verschuiving merken we dat we a.h.w. weer in 2 groepen zijn verdeeld. De mensen die zich bij a. willen houden en de mensen die b. een goede manier van Herdenken vinden. Degenen die deze Herdenkingen voorbereiden, zijn hier al enige jaren mee bezig. En we weten onderhand voor hoeveel ophef/commotie dit zorgt.

Enkele voorbeelden:

2011.

Culemborg vraagt de zoon van de beruchte NSBer Rost van Tonningen, iets te zeggen op een Herdenkingsbijeenkomst over hoe dit nu is voor hem, die nooit die keuze heeft gemaakt, en er door geboorte bij is betrokken. Nog altijd aangezien te worden als Kind van..... Hoe is het voor hem om WOII te herdenken.

2012

Terschelling, die ook een kind van een politiek foute ouder betrokken bij hun Herdenkingsdienst. Vorden, die zich afvraagt of Duitse soldaten, die omkwamen in WOII bij gevechten rondom Vorden, die wellicht gewoon in het leger zaten, omdat ze Duitser waren, ook herdacht kunnen worden als gevolg van de oorlog? Zijn die misschien ook eerder slachtoffer van een oorlog dan bewuste dader? En vooral niet te vergeten, het winnende gedicht van Auke, wat niet mocht worden voorgelezen, wiens oudoom vanuit de SS gevochten heeft in Rusland en nooit meer is teruggekomen. Een jongen, uit een gewoon Nederlands gezin, dus niet bij voorbaat gepokt en

gemazeld met criminele/nazi gedachten. Bewuste dader/oorlogsmisdadiger of ook slachtoffer van een waanzinnige oorlog, waarin we het hebben over het ultieme Kwaad. Wat wel duidelijk is, hij heeft een verkeerde keuze gemaakt. Auke wil alleen maar aangeven hoe waanzinnig een oorlog is en hoe moeilijk volgens hem keuzes kunnen zijn in zo'n tijd. Hoe moeilijk hij het vindt om in vredestijd altijd al een goede keuze te maken. Hij vraagt zich af, of wij allemaal misschien in staat zijn om in zo'n tijd een verkeerde keuze te maken, zonder op dat moment te beseffen wat we hebben gekozen? Ik zei in het begin al, wij kunnen nooit meer vragen, waarom iemand zoiets heeft gekozen. We weten onderhand wel, dat je om heel veel redenen kunt kiezen en dat dat niet altijd bewust kiezen is voor het ultieme Kwaad. Dan kunnen we mensen ook niet meer in 2 groepen blijven indelen in de Goeden en de Kwaden, de Helden en Schurken. En Auke is nu ineens een nazaat van een oorlogsmisdadiger. Wat is hem aangedaan hiermee. Zolang er door mensen nog gedacht wordt dat degenen die zich deze vragen stellen, geen oog meer hebben voor Goed en Kwaad, maar het Kwaad willen verdoezelen, dan blijven we als vijanden tegenover elkaar staan en is er niet de mogelijkheid om echt de vraag aan te gaan, op welke manier volgende generaties WOII willen herdenken. Ondanks dat we de verschuiving zien in de manier waarop we wellicht willen blijven Herdenken, zijn we er nog lang niet uit en merken wij, kinderen van... dat wij op die avond nog steeds worden geassocieerd met de Schurken, het ultieme Kwaad, hoewel we er nooit zelf voor hebben gekozen.

Toen ik vorig jaar door een krant gevraagd werd om een reactie te geven op alle commotie m.b.t. de zoon van Rost van Tonningen, heeft iemand, die als vriendin al jaren betrokken is bij mijn man en mij, ook mijn hele verhaal kent, zeker vanaf 10 jaar geleden, tot de gastlessen toe, daar altijd veel respect voor heeft gehad, dat contact verbroken. Op 4 mei, gaf ze aan, wilde ze alleen de Holocaust herdenken en de gesneuvelde verzetshelden, en op die avond niets te maken hebben met iets of iemand die op de een of andere manier bij de NSB betrokken was geweest. Ik mocht weer mee doen op 5 mei en me dan bevrijd voelen van mijn achtergrond.

Ik had haar enorm gekwetst met mijn reactie in de krant. In mijn antwoord heb ik haar gevraagd wie nu wie kwetste. Ik wil, net als ieder andere Nederlander ook dezelfde dingen herdenken als zij, en me bewust zijn dat deze dingen nooit meer moeten gebeuren, maar dat die avond mij nog een 2e pijn geeft: dat **mijn** vader daar bij betrokken was. Ik kan hem nooit meer vragen hoe dit in vredesnaam heeft kunnen gebeuren, wat zijn motieven waren om zich bij de NSB aan te sluiten. Ik kan wel denken, door wat ik onderhand weet, ook van het leven van mijn vader, dat hij nooit heeft geweten van het erge lot, dat de Joden te wachten stond, dat hij dat ook absoluut niet had gewild. En welk kind zou dat ook niet graag denken, ik zal het nooit zeker weten en zal daar mee moeten leven.

Ik heb vanmiddag geprobeerd om iets duidelijk te maken hoe moeilijk het soms kan zijn om exact te weten wat Goed is en wat fout en hoe gemakkelijk we oordelen over mensen of situaties, zonder nadenken. Zeker ook wanneer het te maken heeft met het ultieme Kwaad dat mensen in een oorlog elkaar aandoen. Hoe moeilijk het is om dit genuanceerd te benaderen. Wellicht kan dit ons helpen te begrijpen dat goed en

kwaad soms door elkaar loopt, ook wanneer we nadenken over hoe we in de toekomst WOII willen herdenken.

Dank u wel, dat u vanmiddag hier aanwezig was, om hierover mee te willen denken. Hebt u nog vragen aan mij of willen we er nog met elkaar over doorpraten, dan is daar nu nog de mogelijkheid voor.